

*kiberperesliduvannya, etc. it is revealed That the main negative consequences of such forms of aggressive behavior of youth on the Internet (cyber aggression) for the victim is depression, stress, anger, suicide. **Conclusions:** it is established that the presence of numerous theories of aggression for real space, which consider various determinants of aggressive behavior, the lack of such theories and models for cyberspace, do not allow to clearly identify and investigate the socio-psychological factors of aggressive behavior of young people on the Internet. This requires the development of a model of the dynamics of the Internet as a socio-psychological object. Without this, it is impossible to build scientifically based highly effective systems of reduction of aggressive behavior of young people on the Internet and prevention.*

Key words: youth, the Internet, aggression, cyber aggression, Flaming, harassment, slander, exclusion, embodiment, public disclosure of the secret, deception, gepisleping, trolling, grifing, phishing, cybercrime, cyberbullying.

Бохонкова Юлія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Блискун Олена Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Пелешенко Олена Вікторівна – старший викладач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК 316.6:613.8:330-027.512

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-3-44-58>

Бурлакова І.А. (ORCID: 0000-0002-6043-4359),

Шевяков О. В. (ORCID: 0000-0001-8348-1935),

Шрамко І. А. (ORCID: 0000-0002-2850-6535)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Виявлено, що успіх людини в професійній діяльності пов'язаний з її здоров'ям тісним чином, а вплив здоров'я на кар'єру і кар'єри на здоров'я є обопільним. Психологічні чинники професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми розглянули як трьохкомпонентну структуру, що об'єднує когнітивний, емоційний і поведінковий модулі. Когнітивний модуль передбачає адекватне уявлення фахівця про рівень свого здоров'я. Емоційний модуль включає в себе весь спектр переживань стану «здоров'я / хвороби», що

виникають у включеного в ту чи іншу професійну ситуацію фахівця. У поведінковому модулі відображаються особливості поведінки фахівця, що сприяють адаптації до мінливих умов навколишнього середовища і професійної діяльності.

До психологічних чинників професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми також відносимо стрес-чинники професійної діяльності та індивідуально-психологічні особливості особистості професіонала. Основними стресори, які впливають на діяльність фахівців економічної сфери є наступні: зміст професійної діяльності, її організація; професійна кар'єра; корпоративні взаємовідносини; позаорганізаційні джерела стресу.

Доведено, що здорова поведінка являє собою конкретний прояв психологічного потенціалу здоров'я, вона є і процесом, і результатом взаємодії чотирьох чинників: мотивації до здоров'я; накопиченого досвіду щодо збереження здоров'я; здатності підтримувати своє здоров'я; відповідного рівня досягнутого здоров'я.

Вплив різних стресогенних чинників на професійне здоров'я фахівця економічної сфери велике. Основними ознаками цього негативного впливу є: негативна самооцінка; почуття провини; зростання агресивності, ворожості; відчуття емоційного виснаження; наявність психосоматичного захворювання.

Щодо відчуття задоволеності життям і відчуття щастя, то воно залежить від чотирьох чинників: емоційної рівноваженості; життєвих пріоритетів; співвідношення роботи і відпочинку; власної ваги. Більшість описаних чинників можна віднести до об'єктивних впливів і суб'єктивного переживання ситуації, що склалася в професійній діяльності та базується на рівні розвитку психологічних ресурсів фахівців економічної сфери.

Ключові слова: здоров'я, професійне здоров'я, психологічні чинники, фахівці економічної сфери, психологічне благополуччя, стрес.

Постановка проблеми. Значну частину свого життя людина проводить на роботі. Умови праці, взаємовідносини з колегами і начальством, перспективи кар'єрного зростання визначають не лише якість виконання ним своїх виробничих обов'язків, а й фізичний і психологічний стан.

В останні десятиліття формується якісно інше ставлення до розуміння здоров'я стосовно до професійної сфери діяльності людини. Пильна увага фахівців до проблеми професійного здоров'я пов'язано з тим, що здоров'я працівника розглядається не лише як економічна цінність (поряд з прибутковістю виробництва), але і як необхідна умова підвищення результативності та якості праці.

Постановка проблеми. Успіх людини в професійній діяльності пов'язаний з її здоров'ям тісним чином. Вплив здоров'я на кар'єру і кар'єри на здоров'я є обопільним. Професійну придатність не обмежує відсутність порушень в стані здоров'я, але виключає «медичні» перешкоди на шляху професійного розвитку. З іншого боку, успіх у професійній діяльності є одним з найважливіших джерел впевненості в своїх силах та позитивних емоцій, а це головні «лікарі» при будь-якій духовній або фізичній недугі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійного здоров'я сьогодні привертає до себе все більшу увагу вчених. В. Пономаренко розглядає професійне здоров'я як можливість організму людини зберігати необхідні захисні і компенсаторні механізми, що забезпечують працездатність на всіх етапах професійної діяльності у всіх умовах (Пономаренко, 1990). Здоров'я в рамках такої концепції розглядається як сукупність психофізіологічних і фізіологічних параметрів, які забезпечують високу надійність діяльності та професійне довголіття. Важливість вивчення психологічних чинників професійного здоров'я підкреслює С.С. Учадзе. На його думку, в діяльності фахівця присутні такі особливості: постійно ускладнюється характер; безліч різних видів конкретної діяльності, включених в ієрархічні відносини; наявність творчого характеру діяльності через безліч нестандартних ситуацій; висока психічна напруженість; вираженість прогностичної природи вирішуваних завдань; високий рівень відповідальності за прийняті рішення в складних завданнях; пред'явлення жорстких вимог до особистісно-професійних якостей фахівця, професіоналізму і діяльності в цілому (Учадзе, 2009).

Проблема професійного здоров'я є областю міждисциплінарних досліджень і її вивчення зводиться до питань узгодженості вимог професійного середовища і можливостей особистості щодо успішного та ефективного виконання умов професійної діяльності. Більшість досліджень з питань професійного здоров'я особистості присвячені профілактиці професійних захворювань. Водночас, значно менша кількість теоретичних і практичних напрацювань спрямовані на його формування і зміцнення, зокрема у фахівців економічної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічні чинники професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми розглядаємо як трьохкомпонентну структуру, що об'єднує когнітивний, емоційний і поведінковий модулі. У табл. 1 представлені чинники, що визначають професійне здоров'я фахівця економічної сфери, їх сутність та необхідна позиція особистості.

Структура психологічних чинників професійного здоров'я спирається на концепцію «психології відносин» В.М. Мясіщева, що визначає ставлення до

здоров'я як відображення індивідуального досвіду людини і одночасно як чинник, що робить істотний вплив на її поведінку. «Ставлення людини до свого здоров'я не зводиться лише до турботи про здоров'я або зневаги до нього. Тут одночасно мова йде і про більш високий рівень ідейних відносин особистості. Значне місце в гігієні та профілактиці психічного здоров'я займає питання про соматичний стан. Це пов'язано з важливою роллю психіки і властивостей особистості в попередженні соматичних захворювань і зміцнення фізичного здоров'я» (Мясищев, 2011). Цей підхід дозволяє розглядати ставлення до здоров'я як один з основних елементів, на який може бути направлено регулюючий (коригуючий) вплив. Трьохкомпонентна структура дозволяє цілісно розкрити психологічні чинники професійного здоров'я фахівців економічної сфери, відобразити все різноманіття зв'язків між структурними елементами (модулями).

Таблиця 1

Чинники, що визначають професійне здоров'я фахівця економічної сфери

№	Чинники	Сутність	Позиція особистості
1.	Емоційні	різні емоційні стресові чинники, що впливають на професійне здоров'я	здатність людини протистояти стресам, проявляти свої емоції і керувати ними, адекватно оцінювати емоції оточуючих, що характеризує її емоційну стійкість
2	Когнітивні	знання про професійне здоров'я, про основні чинники, що зміцнюють та ушкоджують здоров'я, про його ролі в житті	вміння людини приймати адекватні рішення, виділяти головне, знаходити інформацію, якої бракує, здатність мислити, стійкість і концентрація уваги, критичність мислення, професійна пам'ять, професійна спостережливість, швидкість прийняття рішень, їх обсяг і правильність, здатність мислити оперативно та позитивно
3.	Поведінкові	вибір певної стратегії поведінки в стресовій ситуації	здатність швидкої адаптації до вимог ситуації шляхом оволодіння, пом'якшення або ослаблення цих вимог

Когнітивний модуль передбачає адекватне уявлення фахівця про рівень свого здоров'я, що спирається на знання про здоров'я та здоровий спосіб життя, в тому числі при виконанні професійних обов'язків, усвідомлення ролі здоров'я та його впливу на життя в цілому, а також успішність й ефективність професійної діяльності зокрема, розуміння основних чинників ризику професії та шляхів збереження і зміцнення здоров'я.

Емоційний модуль включає в себе весь спектр переживань стану «здоров'я / хвороби», що виникають у включеного в ту чи іншу професійну ситуацію фахівця, адекватне емоційне реагування (від «вихлюпування емоцій» до стримування їх в ситуаціях, коли це необхідно).

У поведінковому модулі відображаються особливості поведінки фахівця, що сприяють адаптації до мінливих умов навколишнього середовища і професійної діяльності, а також стратегії поведінки, зумовлені зміною стану здоров'я, здоровим способом життя та роботою.

Здорова поведінка розуміється як «конкретний прояв психологічного потенціалу здоров'я», вона «є і процесом, і результатом взаємодії чотирьох чинників: мотивації до здоров'я; накопиченого досвіду щодо збереження здоров'я; здатності підтримувати своє здоров'я; відповідного рівня досягнутого здоров'я» (Анохин, 1980). Всі три модулі взаємопов'язані між собою. Цілісна і несуперечлива внутрішня картина здоров'я фахівця (когнітивний модуль) сприяє виробленню стратегій поведінки, що сприяють здоровому способу життя і роботи (поведінковий модуль), супроводжуваних адекватними емоційними реакціями та переживаннями (емоційний модуль).

До психологічних чинників професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми також відносимо стрес-чинники професійної діяльності (прояви зовнішнього середовища, в яких протікає діяльність людини) і індивідуально-психологічні особливості особистості професіонала (прояви внутрішнього середовища, що детермінують когнітивний, емоційний і поведінковий модулі). Основними стресорами, які впливають на діяльність фахівців економічної сфери є наступні: зміст професійної діяльності, її організація; професійна кар'єра; корпоративні взаємовідносини; позаорганізаційні джерела стресу.

Пропонована структура психологічних чинників професійного здоров'я фахівців економічної сфери, на наше переконання, дозволяє охопити все різноманіття психологічних детермінант здоров'я в професійній діяльності і використовується нами при проведенні емпіричного дослідження. Ці чинники розглядаються у взаємозв'язку та формують єдиний процес здоров'я. Розглянемо докладніше ці чинники і запропонуємо шляхи формування необхідної позиції особистості з метою підтримки професійного здоров'я фахівців економічної сфери. Отже, емоційні чинники – стресори. Емоційний аспект професійного

здоров'я – це здатність людини протистояти стресам, проявляти свої емоції та керувати ними, адекватно оцінювати емоції оточуючих, що характеризують емоційну стійкість. У професійній діяльності фахівець економічної сфери стикається з безліччю специфічних стресорів, що діють тривало і безперервно, викликаючи перевтому, слабкість, загальні та професійні захворювання, передчасне старіння та деструкцію особистості. На професійну діяльність людини впливають стресори різної природи. Г. Никифоров (Никифоров, 1991) пропонує наступну сукупність стресорів, найбільш типових і поширених у професійній діяльності різних сфер.

Таким чином, вплив різних стресогенних чинників на професійне здоров'я фахівця економічної сфери велике. Основними ознаками цього негативного впливу є: негативна самооцінка; почуття провини; зростання агресивності, ворожості; відчуття емоційного виснаження; наявність психосоматичного захворювання. Для вирішення таких проблем, в першу чергу, необхідно привернути увагу самих фахівців до проблеми підтримки здоров'я і попередження професійних захворювань. Сформувати позицію рефлексії до зміцнення професійного здоров'я – самоаналізу і самооцінку в розумінні ролі здоров'я в життєдіяльності. У зв'язку з цим розглянемо когнітивні складові цього процесу.

Фахівцям економічної сфери доводиться постійно оперувати об'ємною інформацією: аналіз інформації, величезна база нормативно-правових актів, тому пам'ять фахівця схильна до великих навантажень. Ми рекомендуємо проведення занять та тренінгів, спрямованих на формування і розвиток певних якостей, умінь, навичок, необхідних для підтримки професійного здоров'я (Ковальчук, 2006). Це тренінги з розвитку професійної спостережливості, накопичення досвіду, пам'яті і професійної чутливості, розвиток професійного мислення. Наприклад, тренінг «конструктивне спілкування», «колективна освіта і лідерство», «формування життєвих цілей».

Представляють інтерес сучасні дослідження аспектів професійного здоров'я фахівців економічної сфери, в основному вони носять прикладний характер. Наприклад, візьмемо результати досліджень, що стосуються здоров'я, роботи і суб'єктивного оцінювання щастя. За даними опитування серед жителів Німеччини віком від 25 до 60 років, що проводиться протягом 24 років фахівцями з Університету Тілбург (Нідерланди), Інституту біології розвитку Товариства Макса Планка (Німеччина) під керівництвом Б. Хідея (Австралія), почуття задоволеності життям і відчуття щастя залежить від чотирьох чинників:

- 1) емоційної врівноваженості;
- 2) життєвих пріоритетів. «Люди, у яких в житті найбільшу цінність становить сім'я, більш щасливі, ніж ті, які вважають абсолютним пріоритетом

матеріальні цінності і кар'єру. Така ситуація характерна і для чоловіків, і для жінок. Але все таки одна гендерна відмінність є: жінки, партнер яких ставить понад усе сімейні цінності, набагато щасливіші за тих, чії супутники орієнтовані на матеріальні цінності»;

3) співвідношення роботи і відпочинку. «Для чоловіків і для жінок недостатній час зайняття роботою, значно гірше позначається на емоційному стані, ніж надмірна завантаженість роботою. А найсильніше травмує психіку відсутність роботи»;

4) ваги. «Для чоловіків нестача ваги набагато більш серйозний недолік, ніж його надлишок, недобір у вазі викликає і загальну незадоволеність життям. Для жінок надмірна вага викликає лише легке відчуття незадоволеності, а в середньому повні жінки життям цілком задоволені» (Бурлакова, 2017).

Дж. Шварц запропонував математичну модель ризику захворювання на ішемічну хворобу серця (ІХС), в якій також враховуються чинники професійного здоров'я фахівця:

$$Y_i = a + B_j W_i + B_2 A_i + B_3 C_i + V_i,$$

де W - умови роботи, A - вік, 3 - контрольний параметр (наприклад, холестерин), V - залишок.

Умови роботи включають: 1) широту рішень (пізнання нового, вимоги високої кваліфікації, творчість, неповторюваність, можливість вдосконалення, різноманітність, можливість вибору шляхів і термінів виконання); 2) психологічні вимоги до роботи (працювати швидко, важко, надмірно, не вистачає часу, наявність конфліктів); 3) фізичні вимоги до роботи (фізичні зусилля). Коефіцієнти рівняння вибираються з двох баз даних (бази даних здоров'я на рівні країни та бази даних за умовами на роботі) (Лищук, 1994).

Підводячи підсумки аналізу основних підходів до розгляду проблем професійного здоров'я в західній науці, ми можемо стверджувати, що зараз оформилися два основних напрямки вивчення здоров'я працюючих людей і надання їм допомоги: 1) stress management; 2) health management.

Різноманіття зарубіжних досліджень в області професійного здоров'я зводиться до сукупності таких питань: стрес у професійній діяльності; фізичне здоров'я (від травм на виробництві до серечно-судинних захворювань) і психічне здоров'я (дистрес, вигорання, депресія); чинники нездорового способу життя (куріння, вживання алкоголю і наркотиків); задоволеність роботою, баланс трудових зусиль і заохочення (заробітна плата, визнання, статус, перспективи заохочення та ін.); про перенесення шкідливих подій, що виникли на робочому місці, на особисте життя; робота і сім'я: конфлікт інтересів; про техніку безпеки на робочому місці (вплив змінної роботи на професійне здоров'я); психологічні ефекти безробіття (Frenkel, 1980).

Відзначимо, що проблеми забезпечення професійного здоров'я в західній науці залишаються недостатньо розробленими. Зокрема, нами не виявлено робіт по даному напрямку (psychological maintenance of professional health), розміщених в пошукових системних, а також в англomовних друкованих роботах. Наукові дослідження стосуються в основному власне регулярної професійної діяльності та пов'язаних з нею аспектів (стрес у професійній діяльності, задоволеність роботою, баланс «робота – сім'я», техніки безпеки на робочому місці та ін.). Питання ж психологічного забезпечення здоров'я при виборі професії, на етапі професійної підготовки, професійної адаптації, при «виході» з професії практично не представлені в наукових дослідженнях.

Перспективні напрямки розвитку професійного здоров'я на Заході (Masik-Frey, 2007) в найближчі роки будуть стосуватись: питань позитивної психології професійного здоров'я; вивчення впливу нових форм лідерства на здоров'я співробітників; дослідження ролі емоцій в збереженні професійного здоров'я; питань розробки, реалізації та оцінки ефективності програм втручання в організації.

При цьому варто звернути особливу увагу, що питання професійного здоров'я розглядаються на Заході на системній основі: створені і активно функціонують організації, що спеціалізуються саме на психологічних проблемах професійного здоров'я (інститути, академії, асоціації, навчальні центри); в ряді американських і англійських університетів організована підготовка фахівців за програмою «Психологія професійного здоров'я»; регулярно проводяться міжнародні конференції та конгреси; видаються спеціалізовані журнали; з кожним роком зростає кількість публікацій, статей, книг, стали з'являтися підручники. Необхідно визнати, що в Україні така робота лише розгортається.

Більшість описаних чинників можна віднести до об'єктивних впливів (стрес, мобінг, харасмент) і суб'єктивного переживання ситуації, що склалася в професійній діяльності, що базується на рівні розвитку психологічних ресурсів (захопленість роботою, життєстійкість, екзистенційна заповненість). На даний момент в сучасній зарубіжній та вітчизняній психології не описані особистісні чинники професійного здоров'я фахівців економічної сфери.

Для вилучення чинників використовувався метод головних компонент, а для відображення – графік власних значень. Обертання чинників проводилося за методом Varimax, відображення структури чинника після обертання. В процесі проведення факторного аналізу ми використовували три етапи обробки емпіричних даних: підготовка до варіаційної матриці; виділення ортогональних факторів; Varimax-дослідження і змістовна інтерпретація отриманих факторів.

Також проводилось сортування змінних за величиною їх навантажень за факторами. Перш за все, у міру адекватності, тобто за величиною, що характеризує ступінь придатності факторного аналізу до даної вибірки, нами була визначена безумовна адекватність (0,746).

В результаті дослідження Varimax, ми вивчили отримані факторні навантаження і виділили по кожному фактору змінні, що мають найбільші навантаження. Сумарна інформативність виділених нами трьох чинників, описує 40,2% дисперсії. Далі, по кожному фактору ми визначили ті змінні, які мали найбільше та найменше факторне навантаження. Так, для простоти представлення результатів і загального аналізу ми залишили по кожному фактору найбільш значущі показники (табл. 2, 3, 4).

Таблиця 2

Фактор І. Психологічне і професійне благополуччя

№	Показники	«Вага»
1	Wb – відчуття благополуччя	0,747
2	To – толерантність	0,553
3	Самопочуття	0,673
4	Активність	0,571
5	Енергійність	0,569
6	Спокій	0,961
7	Емоційна стійкість	0,669
8	Внутрішній локус контролю	0,511
9	Здоров'язберігаюча поведінка	0,408
10	Роботоспроможність	0,646
11	Пам'ять	0,931
12	Увага	0,892
13	Стресостійкість	0,933
14	Проблемний копінг	0,682
16	Професійне співтовариство	0,886
17	Професійна затребуваність	0,572
18	Професійний авторитет	0,565

У фактор І увійшли 18 показників, що позитивно корелюють з ними. Наведемо найбільш значущі показники з точки зору ваги факторного навантаження: спокій (0,961), пам'ять (0,931), стресостійкість (0,933), увага (0,892), всі перераховані показники можна віднести до рівня професійного здоров'я фахівців економічної сфери. Далі йдуть показники, співвідносні з

соціальним рівнем професійного здоров'я фахівців: приналежність до професійного співтовариства (0,886), професійна затребуваність (0,572). Показники психологічного і соціального рівня професійного здоров'я фахівців економічної сфери корелюють з такими особистісними якостями як відчуття благополуччя (0,547) і толерантність (0,453).

У своїй роботі С. Водяха і Ю. Водяха також описують взаємозв'язок параметрів психологічного благополуччя і толерантності як риси особистості, обґрунтовуючи даний зв'язок як прийняття цінності особистості партнера, здатності до емпатії та, відповідно, впевненості позитивної оцінки з боку оточуючих (Водяха, 2014). Зауважимо, що фактороформуюче значення має факторне навантаження основного параметра, що має максимальну факторний вагу, в даному випадку – це показники, що описують психологічне здоров'я фахівців економічної сфери.

Таблиця 3

Фактор II. Гнучкість досягнення

№	Показники	«Вага»
1	Do – домінантність	0,764
2	Sy – комунікабельність	0,580
3	Em – емпатія	0,860
4	So – соціалізація	0,765
5	Sc – самоконтроль	0,876
6	Ai – досягнення через незалежність	0,865
7	Ac – досягнення через конформність	-0,636
8	Fx – гнучкість	0,916
9	Бадьорість	0,715
10	Хронічні захворювання	-0,814

У фактор II увійшли десять показників, вісім з яких позитивно корелюють з даним фактором, два негативно. Найбільша кількість отриманих показників визначає особистісні якості, що впливають на рівень професійного фахівців економічної сфери, з найбільшою «вагою» це: емпатія (0,860), самоконтроль (0,876), гнучкість (0,916), домінантність (0,764), досягнення через незалежність (0,865). Позитивні кореляції свідчать про наявність у фахівців економічної сфери домінантної поведінки, досягнення мети через незалежність, гнучкість поведінки і розвинену якість емпатії. Дані якості корелюють з показниками фізичного здоров'я фахівців економічної сфери, а саме, бадьорість (0,715) і хронічні захворювання (-0,814). Як ми бачимо, останній показник має зворотний кореляційний зв'язок, що логічно. Зокрема, Дика Л.Г. розглядає

саморегуляцію і самоконтроль як один з факторів адаптаційних здібностей особистості, що пов'язує з ефективністю, працездатністю і надійністю в професійній діяльності (Дикая, 2003).

Підтвердження зв'язку саморегуляції і професійного здоров'я можна знайти і в сучасних зарубіжних дослідженнях, у яких виділено два фактори уваги, що впливають на рівень професійного здоров'я: диспозиційний самоконтроль, який визначається як здатність регулювати думки і поведінку та щоденне планування, призначене для складання переліку справ на наступний робочий день (Smit, 2016). Ще одне закордонне дослідження визначає особисті ресурси (стратегії регулювання емоцій) як спосіб зниження робочого навантаження та підтримання психологічного благополуччя (Buruck, 2016).

Таблиця 4

Фактор III. Емоційна нестійкість

№	Показники	«Вага»
1	Gi – хороші враження	-0,714
2	Креативність	-0,602
3	Простудні захворювання	0,469
4	Зовнішній локус контролю	0,614
5	Контроль «компетентними іншими»	0,691
6	Емоційна стійкість	-0,714

У III факторі більшість змінних мають негативну питому вагу та пов'язані з показниками зовнішнього локус контролю (0,614) і контролю «компетентними іншими» (0,691). Також фактор містить такі особистісні якості як хороше враження (- 0,714) і креативність (-0,602), відповідно, ми можемо припустити, що чим менша креативність, емоційна стійкість та вміння робити гарне враження, тим вищий зовнішній локус контролю і нижчий рівень розвитку професійного здоров'я. Отримані дані узгоджуються показують, що у людей з зовнішнім локусом контролю частіше бувають психічні проблеми, ніж у людей з внутрішнім локусом контролю.

Висновки. Психологічні чинники професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми розглядаємо як трьохкомпонентну структуру, що об'єднує когнітивний, емоційний і поведінковий модулі. Всі три модулі взаємопов'язані між собою. Цілісна і несуперечлива внутрішня картина здоров'я фахівця (когнітивний модуль) сприяє виробленню стратегій поведінки, що сприяють здоровому способу життя і роботи (поведінковий модуль), супроводжуваних адекватними емоційними реакціями та переживаннями (емоційний модуль).

До психологічних чинників професійного здоров'я фахівців економічної сфери ми також відносимо стрес-чинники професійної діяльності та індивідуально-психологічні особливості особистості професіонала. Основними стресорами, які впливають на діяльність фахівців економічної сфери є наступні: зміст професійної діяльності, її організація; професійна кар'єра; корпоративні взаємовідносини; позаорганізаційні джерела стресу. Пропонована структура психологічних чинників професійного здоров'я фахівців економічної сфери дозволяє охопити все різноманіття психологічних детермінант здоров'я в професійній діяльності і використовується нами при проведенні емпіричного дослідження.

В результаті дослідження ми виділили також три фактори, два з яких описують особистісні якості фахівців економічної сфери з високим рівнем професійного здоров'я (психологічне та професійне благополуччя; гнучкість досягнення). Ще один фактор, що відображає особистісні якості фахівців з низьким рівнем професійного здоров'я (емоційна нестійкість).

Література

1. Анохин П.К. Саморегуляция физиологических функций. *Узловые вопросы теории функциональной системы*. М.: Наука, 1980. С. 119.
2. Водяха С.А. Соотношение показателей психологического благополучия и этнической толерантности старшеклассников. *Педагогическое образование*. 2014. № 5. С. 198-201.
3. Бурлакова І. А. Психологія професійного здоров'я фахівців економічної сфери : [монографія]. К. ; Ніжин : ПП Лисенко, 2017. 364 с.
4. Дикая Л.Г. Психологическая саморегуляция функционального состояния человека (системно-деятельностный подход). М. : Изд-во РАН, 2003. 318 с.
5. Лищук В.А. Обзор «Основы здоровья. Актуальные задачи, решения, рекомендации». М.: *Медицина*, 1994. 134 с.
6. Мясищев В.Н. Психология отношений. М.: *МПСИ*, 2011. 400 с.
7. Пономаренко В.А. Категория здоровья как теоретическая проблема в авиационной медицине // *Косм. биол.* 1990. № 3. С. 17-23.
8. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1991. 152 с.
9. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: Навч. посіб. / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін.; За ред. Г. О. Ковальчук. К.: КНЕУ, 2006. 320 с.
10. Учадзе С.С. Специфика профессиональной деятельности управленца: структурно-содержательный анализ // *Вестник государственного*

11. Enhancing well-being at work: The role of emotion regulation skills as personal resources / G. Buruck, D. Dorfel, J. Kugler, S. Brom // *Journal of Occupational Health Psychology*. 2016. Vol. 21 (4). P. 480-493.

12. Frenkel K.L. Occupational Safety and Health: a report on worker perceptions / K.L. Frenkel, Priest, Ashford. *Monthly labor Review USA*. 1980. Vol.103. No. 9. P. 11-12.

13. Macik-Frey M. Advances in occupational health: From a stressful beginning to a positive future. *Journal of Management*. 2007. No.33(6). P. 809-840.

14. Smit B.W. Psychologically detaching despite high workloads: The role of attentional processes. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2016. Vol. 21(4). P. 432-442.

References

1. Anokhin P.K. Samoregulatsiia fiziologicheskikh funktsii. Uzlovye voprosy teorii funktsionalnoi sistemy. M.: Nauka, 1980. S. 119.

2. Vodiakha S.A. Sootnoshenie pokazatelei psikhologicheskogo blagopoluchii i etnicheskoi tolerantnosti starsheklassnikov. *Pedagogicheskoe obrazovanie*. 2014. № 5. S. 198-201.

3. Burlakova I. A. Psikhologiiia profesiinogo zdorov'ia fakhivtsiv ekonomichnoi sfery : [monografiia]. K. ; Nizhin : PP Lisenko, 2017. 364 s.

4. Dikaia L.G. Psikhologicheskaiia samoregulatsiia funktsionalnogo sostoiianiia cheloveka (sistemno-deiatel'nostnyi podkhod). M. : Izd-vo RAN, 2003. 318 s.

5. Lishchuk V.A. Obzor «Osnovy zdorovia. Aktualnye zadachi, resheniia, rekomendatsii». M.: Meditsina, 1994. 134 s.

6. Miasishchev V.N. Psikhologiiia otnoshenii. M.: MPSI, 2011. 400 s.

7. Ponomarenko V.A. Kategoriia zdorovia kak teoreticheskaiia problema v aviatsionnoi meditsine // *Kosm. biol*. 1990. № 3. S. 17-23.

8. Psikhologicheskoe obespechenie professionalnoi deiatel'nosti / pod red. G. S. Nikiforova. SPb.: Izd-vo SPbGU, 1991. 152 s.

9. Treningovi tekhnologii navchannia z ekonomichnikh distsiplin: Navch. posib. / G. O. Kovalchuk, N. Iu. Butenko, M. V. Artiushina ta in.; Za red. G. O. Kovalchuk. K.: KNEU, 2006. 320 s.

10. Uchadze S.S. Spetsifika professionalnoi deiatel'nosti upravlentsa: strukturno-soderzhatel'nyi analiz // *Vestnik gosudarstvennogo Piatigorskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta*. 2009. № 2. S. 458 – 461

11. Enhancing well-being at work: The role of emotion regulation skills as personal resources / G. Buruck, D. Dorfel, J. Kugler, S. Brom // Journal of Occupational Health Psychology. 2016. Vol. 21 (4). P. 480-493.

12. Frenkel K.L. Occupational Safety and Health: a report on worker perceptions / K.L. Frenkel, Priest, Ashford. Monthly labor Review USA. 1980. Vol.103. No. 9. P. 11-12.

13. Macik-Frey M. Advances in occupational health: From a stressful beginning to a positive future. Journal of Management. 2007. No.33(6). P. 809-840.

14. Smit B.W. Psychologically detaching despite high workloads: The role of attentional processes. Journal of Occupational Health Psychology. 2016. Vol. 21(4). P. 432-442.

Burlakova I.A., Sheviakov O.V., Shramko I.A.

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF OCCUPATIONAL HEALTH OF SPECIALISTS OF THE ECONOMIC SPHERE

Revealed that human success in professional activities related to its health closely, and the impact on health careers and careers in health is mutual. We considered the psychological factors of occupational health of specialists in the economic sphere as a three-component structure that integrates cognitive, emotional and behavioral modules. The cognitive module provides an adequate understanding of the specialist about his level of health. Emotional module includes the whole spectrum of health / illness experiences arising from a specialist involved in a particular professional situation. The behavioral module reflects the behavioral characteristics of the specialist, facilitating adaptation to changing environmental conditions and professional activity.

We also refer to the psychological factors of occupational health of specialists in the economic sphere as stressful factors of professional activity and individual-psychological features of the personality of a professional. The main stressors that affect the activities of specialists in the economic sphere are the following: the content of professional activity, its organization; professional career; corporate relationships; non-organizational sources of stress.

It is proved that healthy behavior is a concrete manifestation of the psychological potential of health, it is both a process and the result of the interaction of four factors: motivation to health; lessons learned in maintaining health; the ability to maintain their health; appropriate level of health achieved.

The impact of various stress factors on the occupational health of specialist in the economic sphere is great. The main features of this negative impact are: negative self-esteem; feelings of guilt; increasing aggression, hostility; feeling of emotional exhaustion; presence of psychosomatic disease.

In terms of satisfaction with life and happiness, it depends on four factors: emotional equilibrium; life priorities; work and rest ratio; own weight. Most of the described factors can be attributed to objective influences and subjective experience of the situation in professional activity and based on the level of development of psychological resources of specialists in the economic sphere.

Keywords: health, occupational health, psychological factors, specialists in the economic sphere, psychological well-being, stress.

Бурлакова Ірина Анатоліївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Шевяков Олексій Володимирович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Шрамко Ігор Анатолійович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології, Дніпровський гуманітарний університет.

UDC 37.026 : 378.6 : 316.6

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-3-58-67>

Dobrovol'ska N.A.

STUDENT SELF-GOVERNANCE AS A MEAN DEVELOPMENT OF YOUTH CREATIVE ABILITIES

ORCID: 0000-0002-8786-4316

The article deals with the concept of student self-government from a socio-psychological point of view. The essence of activity, purpose and tasks of student self-government bodies on development of students' creative abilities in the conditions of higher education institution are revealed. It is emphasized that the feature of professional education now stands to increase the requirements for the need to disclose the creative component of the future specialist, increase his personal responsibility for the social realization of his own purpose and recognition, for solving specific production problems. The aim of modern society is to nurture a new personality capable of self-realization and creative ability in all spheres of human activity. In the education of the future, special importance should be given to the formation of educated, high-moral, capable of thinking creatively, making independent decisions and improving their professional skills of specialists. Such